Haye Sara

Yitshak ve Dua

Bu haftaki *peraşa*da yer alan bir sahne Yahudi kanununda iz bırakmıştır. Avraam, hizmetkârını oğlu Yitshak'a bir eş bulmaya gönderir. Hizmetkârı Rivka'yı bulur ve onu beraberinde geri getirir. Rivka'nın, müstakbel kocasını gördüğü ilk an kayda değer niteliktedir. Yitshak 'akşama doğru, kırda düşünceye dalmaya çıkmıştır'. Bu, Yitshak hakkında son derece yerinde bir tasvirdir.

Yitshak, Tanah'taki kahramanlar içinde en sessiz simadır. Yaakov ve Moşe, müstakbel eşlerini, cesaret ve iyilik eylemleri gerçekleştirdikleri bir kuyu başında bulmuşlardır. Yitshak'ın durumunda ise, kuyu başında iyilik eyleminde bulunan Rivka'dır – buna karşılık Yitshak şahsen orada bile değildir. Onun yerine, müstakbel eşini bulmak için gönderilen kişi, babasının hizmetkârıdır.

Yitshak kendi dünyasında yaşayan, içine kapanık, iç gözlemci biridir. Evlilik yaşamlarında aktif olan taraf genellikle Rivka'dır. Kırda meditasyon tam da Yitshak'ın karakteristik tavrıdır. Yitshak karmaşık bir psikolojiye sahip biridir. Nasıl olmasın? Gençliğinde *mizbeah* üzerinde bağlanıp neredeyse boğazlanmışken, o anın Yitshak'ın ruhunda bıraktığı iz hakkında ancak tahmin yürütülebilir. Bunun sonucu da (Tora bize insanların en derin duyguları hakkında genellikle yalnızca dolaylı ipuçları verdiği için) onun ilgi çekici biçimde kapalı, anlaşılması güç bir kişiliğe sahip olmasıdır. Yitshak hakkında bildiklerimiz, Bereşit'te karşımıza çıkan diğer herkesle ilgili bildiklerimizden daha azdır.

Psikolojiden çok, *alaha*yla ilgilenen Talmud, bu pasuktan kendi çıkarımını yapar. Yitshak'ın "düşünceye dalması", aslında bir duaydı. "Akşama doğru" ifadesi öğleden sonrayı belirtmektedir. Eğer Yitshak'ın davranışının normatif sonuçları varsa, bu pasuk Yitshak'ın, öğleden sonra edilen Minha duasını tesis ettiği anlamına gelmektedir. Üç Atamız ile dua arasındaki bağlantı nedir?

Talmud, her gün edilen üç duanın kaynağı konusunda Hahamlarımız arasındaki ünlü bir tartışmayı kaydeder. Acaba bu dualar geçmişte Bet Amikdaş'ta gerçekleştirilen *korban*ların yerini mi tutmaktadır? Yoksa kökleri Yisrael'in geçmişinin en başlarına kadar geri mi gitmektedir?

> [Şöyle] denmiştir: Rabi Hanina'nın oğlu Rabi Yose [şöyle] dedi: Duaları Atalar tesis ettiler. [Farklı görüşteki] Rabi Yeoşua ben Levi [ise şöyle] dedi: Dualar *tamid-korban*larına (her gün düzenli olarak sabah ve akşam yapılan toplumsal *korban*lar) denk olarak tesis edildiler.
>
> [Bir öğretide] Rabi Hanina'nın oğlu Rabi Yose['nin görüşü] gibi öğretildi ve [başka bir öğretide] Rabi Yeoşua ben Levi['nin görüşü] gibi öğretildi. [Her biri için onu destekleyen bir kaynak var.]
>
> Rabi Hanina'nın oğlu Rabi Yose['nin görüşü] gibi öğretildi [derken kastedilen öğreti şudur]:
>
> Avraam, *Şahrit* (sabah) duasını tesis etti. Pasukta söylendiği gibi "Avraam, [daha önce] orada [Tanrı'nın huzurunda ayakta] durduğu (İbranice: ***Amad***) yere [gitmek üzere] sabah erken kalktı" (Bereşit 19:27). Ve ["ayakta durma" veya "ayağa kalkma" anlamına gelen] ***Amida*** [sözcüğü bu bağlamda] duadan başka bir şey değildir. Pasukta söylendiği gibi: "Pinehas [ayağa] kalktı (***VayaAmod***) ve dua etti" (Teilim 106:30).
>
> Yitshak, *Minha* (öğleden sonra) duasını tesis etti. Pasukta söylendiği gibi "Yitshak akşama doğru kırda düşünceye dalmaya (İbranice: ***LaSuah***) çıktı" (Bereşit 24:63). Ve ["düşünceye dalma" veya "konuşma" anlamına gelen] ***Siha*** [sözcüğü bu bağlamda] duadan başka bir

şey değildir. Pasukta söylendiği gibi "Zayıf düştüğünde *A-Şem*'in huzurunda konuşmasını (İbranice: ***Siho***) döken mazlumun duası" (Teilim 102:1).

Yaakov, *Arvit* (akşam) duasını tesis etti. Pasukta söylendiği gibi "O yere rast geldi (İbranice ***VayiFga***) ve orada geceledi" (Bereşit 28:11). Ve ["rast gelme", "karşılaşma" veya "yakarma", "ricacı olma" anlamına gelen] ***Pegia*** [sözcüğü bu bağlamda] duadan başka bir şey değildir. Pasukta söylendiği gibi: "*Ve sen, bu ulus uğruna dua etme, onlar uğruna çığlık ve dua yükseltme ve Bana ricacı olma* (İbranice: ***Veal TiFga Bi***)" (Yirmeyau 7:16).

Rabi Yeoşua ben Levi['nin görüşü] gibi öğretildi [derken kastedilen öğreti ise şudur]:

[Hahamlar] neden "Sabah duası öğle vaktine kadardır" dediler? Çünkü sabah [vakti yapılan] *tamid-korban*ı öğle vaktine kadar gerçekleştirilebilir. [Diğer hahamlardan farklı görüşte olan] Rabi Yeuda ise [şöyle] der: [Sabah duası gün içinde ilk] dört saat [dolana] kadardır, çünkü sabah [vakti yapılan] *tamid-korban*ı dört saat [dolana] kadar gerçekleştirilebilir.

Ve neden "Öğleden sonra duası akşama kadardır" dediler? Çünkü öğleden sonra [yapılan] *tamid-korban*ı akşama kadar gerçekleştirilebilir. [Farklı görüşte olan] Rabi Yeuda ise [şöyle] der: [Öğleden sonra duası] *Pelag Minha*'ya [yani öğle vaktinden akşama kadar olan sürenin tam ortasına] kadardır, çünkü öğleden sonra [yapılan] *tamid-korban*ı *Pelag Minha*'ya kadar gerçekleştirilebilir.

Ve neden "Gece duasının sabit [bir vakti] yoktur" dediler? Çünkü [*korban*ların] akşama kadar [*Mizbeah*, yani "sunak" üzerindeki ateşte tamamen yanıp] tükenmemiş olan parçaları ve yağları, gece boyunca sunulur.

(*Talmud – Berahot* 26b)

Bu görüş ayrılığında *alaha* ve tarihten çok daha fazlası söz konusudur. Asıl mesele, bizzat duanın mahiyetidir.

Tanah dönemindeki Yahudilikte birbirinden farklı iki manevi gelenek vardı. Bir yanda atalar ve peygamberler yer alıyordu. Onlar, tabiri caizse, olağanüstü yetenekleri olan olağan insanlardı. Bu yeteneklerin başında, Tanrı'yla konuşabilme ve O'nun sesini dinleyebilme kabiliyeti geliyordu. Atalar birer çobandı. Aynı şekilde Moşe de. Onlar resmi bir görevi veya makamı simgeleyen özel herhangi bir giysi giymezlerdi. Çağlarındaki şehirlerden uzakta yaşarlardı. Şehir uygarlığının gürültüsünden ırak, yalnızken, Tanrı'nın sözünü duyuyorlar ve ona kulak veriyorlardı. Durum gerektirdiğinde dua ediyorlardı. Hiçbir dua birbirinin aynısı değildi. Onlar kendi varlıklarının derinliklerinden, tüm Varlığın derinliği olan Tanrı'ya konuşuyorlardı. Ataların ve peygamberlerin dua tarzı böyleydi.

Bir de farklı bir dini kişilik vardı: Koen. Onun mevki belirten özel giysileri *vardı*. Diğerlerinden ayrılmış olan bir "kutsal adam"dı (*kadoş*, yani "kutsal" sözcüğünün temel anlamı budur: "ayrı olan"). Onun için *avoda*, yani Tanrı'ya yönelik "ibadet", öncelikli olarak bir *korban*ın sunulması anlamına geliyordu. *Korban*lara ilişkin her şey ayrıntılı, emredici hükümlere tabiydi. *Temidim*, yani düzenli *korban*ların kendi vakitleri (sabah ve öğleden sonra), kendi yerleri (Mişkan ve daha sonraları Bet Amikdaş) ve kesin bir şekilde tanımlanmış, hiç değişmeyen, hep aynı olan kendi ritüelleri vardı.

Spontanelik, peygamber için asli bir nitelik iken, Koen için felaket demekti. Aaron'un iki oğlu, Nadav ve Aviu, Mişkan'ın ibadete açılışı sırasında anın atmosferine kapılarak kendi sunularını getirmişler ve bunun sonucunda hayatlarını kaybetmişlerdi. Peygamber, dini yaşamın "şimdi"sini temsil ediyorsa, Koen, sonsuzluğu temsil eder. Peygamber ve Koen, ruhun farklı yönlerine ve toplumun farklı ihtiyaçlarına hitap ederler. Spontanelik olmazsa, ruh solar; sabit bir yapı ve düzen olmazsa, her şey kaosa

sürüklenir. Peygamberler olmasaydı Yisrael'in inancı zamanla köhneleşirdi; Koenler olmasaydı, Yisrael'in inancı asla bir ulusun yaşamını düzenleyen kurallar bütünü haline gelmezdi.

Dolayısıyla Rabi Hanina'nın oğlu Rabi Yose ile Rabi Yeoşua ben Levi arasındaki görüş ayrılığında asıl mesele şudur: Dua bu geleneklerin hangisine aittir? Atalara mı, Koenlere mi? Yakarışa mı, *korban*lara mı? Ruhun kişisel diyaloguna mı, ulusun kolektif ibadetine mi?

Yahudilik hakkında en dikkate değer ve buna karşılık pek az dikkate nail olan gerçeklerden biri, bugüne kadar bu uygulamaların her ikisini de koruyor olduğumuzdur. Çünkü bizler sabah ve öğleden sonra dualarında her *Amida*'yı (ayakta söylenen merkezi dua) iki kez söyleriz: bir kez bireysel olarak sessizce ve ardından cemaat halinde aleni ve kolektif bir şekilde ("*Hazarat A-Şats* – *Hazan*ın Yaptığı Tekrar"). Sessiz dua, Avraam, Yitshak ve Yaakov'un, Rahel ve Hanna'nın dünyasına aittir – özeldir, kişiseldir ve [belli başlı *alaha* parametreleri dâhilinde] kişiselleştirilmiş dilekler içerebilir. *Hazan*ın yaptığı tekrar ise *korban*ların mantığını takip eder (ve bu nedenle, akşam duası olan *Arvit*'te *Amida* tekrarı yoktur, çünkü Bet Amikdaş'ta gece vakti *korban* yapılmazdı). Böylece, Ataların ve Koenlerin her ikisinin geleneklerini de korumaktayız.

En az bunun kadar kayda değer olan bir başka nokta da dualaların karakterlerindeki farklardır. Bunlar, Ataların farklı kişiliklere ve geçmişlere sahip olmalarından kaynaklanır.

Selefim, Lord Jacobovits (hatırası mübarek olsun), güneşin günün çeşitli aşamalarındaki konumunun, Ataların konumlarını yansıttığına işaret ederdi. Sabah saatlerinde güneş doğudadır – ve Avraam, yaşamına doğuda, Kaldelilerin Ur şehrinde, yani Mezopotamya'da başlamıştı. Öğleden sonranın erken saatlerinde güneş tepede, gökyüzünün ortasındadır – bu da bize Yitshak'ın, hayatının bütününü, daha sonraları Erets Yisrael haline gelecek olan Kenaan topraklarının içinde geçirdiğini hatırlatır. Akşam saatlerinde güneş batıdadır – tıpkı yaşamı batıda, Mısır'da sürgündeyken sona ermiş olan Yaakov gibi.

Günün farklı saatlerinin kendilerine özgü ruh hali de üç Atamızın yaşamlarından yansır. Avraam, sabahtır: yeni bir inancın şafağıdır. Çoktanrıcılık ve paganizmin kendi içindeki çelişkilerini fark ederek babasının putlarını kıran o olmuştur. Avraam'ın inanç kariyeri, topraklarından, doğduğu yerden, baba evinden uzaklara, yeni ve bilinmeyen bir hedefe doğru yaptığı bir yolculukla başlamıştır. Avraam, başlangıcı – insanlığın inanç tarihinde yeni bir sayfayı – temsil eder.

Yitshak, öğleden sonradır. Günün bu kısmında dikkate değer hiçbir şey yoktur; karanlıktan aydınlığa veya gündüzden geceye doğru niteliksel hiçbir değişim görülmez. Bunun yerine, yavaş bir geçiş, neredeyse hiç algılanamayan bir kayma vardır. Yitshak, gündüz ile gece arasındaki ve Avraam ile Yaakov'un, her ikisi de çalkantılı olaylarla dolu olan yaşamları arasındaki köprüdür. Yitshak'ın kendi hayatı nispeten olaysız ve pasiftir. Olayları harekete geçiren başlıca kişi o değildir. Yine de, köprü olmadan bir taraftan diğerine geçmek mümkün değildir. Avraam putları kıran kişiyken, Yitshak, devamlılığın sessiz cesaretini temsil eder ki bu olmasaydı, antlaşma projesi bütünüyle sona ererdi.

Yaakov gecedir. Merdivenler ve meleklerle ilgili o müthiş vizyonunu gece vakti görmüştür. Bilinmeyen bir rakiple güreşmesi de gece vakti olmuştur. Yaakov günlerini

sürgünde, köleliğin uzun ve karanlık gecesinin başında tamamlamıştır. Onun en önemli gücü vazgeçmemesidir. Dünyaya, kardeşinin topuğunu tutarak gelmiştir. Kendisiyle güreşen yabancının gitmesine izin vermemiştir. Avraam özgünlüğü, Yitshak devamlılığı temsil ediyorsa, Yaakov da sebatı temsil eder.

Her biriyle ilişkilendirilen fiiller de farklıdır. Avraam "sabah erken kalkar" ve "ayakta durur". Konu dua olduğunda, Avraam, bunu başlatan kişidir. Kendisinin "toz ve külden ibaret" olduğunu kabul ederek, yine de tüm zamanların en cüretkâr duasını telaffuz eder: "Tüm dünyanın Yargıcı adil davranmayacak mı?" Bu, *amida* şeklindeki duadır.

Bunun aksine, Yaakov "rast gelmektedir" veya "karşılaşmaktadır". Evinden kaçarken o Tanrı'yı değil, Tanrı onu aramıştır. Yaakov'un melekler ve merdivenle ilgili vizyonu öncesinde Tora'nın kullandığı ifade *vayifga ba-Makom*'dur. Rabinik İbranicede bu "Tanrı'ya rast geldi" anlamına gelebilir. Bazı manevi deneyimler vardır ki, onları en az beklediğimiz anda yaşarız – yalnızken, korkuyorken, tamamen farklı bir şeyi düşünürken. Yaakov'un dua vizyonu buydu. Ruhun yaşamındaki her şey bizim kontrolümüz altında gelişmeyebilir. Büyük dönüştürücü deneyimler – aşk, ani bir güzellik duygusu, içimizde aniden bir mutluluk yükselişi – öngörülemez bir şekilde meydana gelir ve bizi, Wordsworth'un ünlü ifadesiyle, "sevinçten şaşkına dönmüş" halde bırakır. Yaakov'un aydınlanma anının görkemi, gece vakti, korku ve kaçışın ortasında vuku bulmuş olmasındadır. Bu, *pegia* şeklindeki duadır.

Üçüncü bir dua türü vardır. Yitshak, kırda 'düşünceye dalmıştır' – ancak bu eylemi ifade eden *siha* sözcüğü, çağdaş İbranicede yalnızca tefekkür ve meditasyon değil, aynı zamanda – ve aslına bakılırsa öncelikli olarak – konuşma veya sohbet anlamına gelir. Talmud, Yitshak bağlamında *en siha ella tefila* – "*siha* duadan başka bir şey değildir" – dediği zaman bunu "sohbet bir dua şeklidir" şeklinde anlayabiliriz – ve derin bir anlamda öyledir de. Dua, bir sohbettir (göklerle yeryüzü arasında). Ancak sohbet de bir duadır – çünkü gerçek bir sohbette kendimizi başka bir kişinin realitesine açarız. Onun dünyasına gireriz. Her şeyi bize ait olmayan bir perspektiften görmeye başlarız. İki benlik birbirine temas ettiğinde her ikisi de değişime uğrar.

Dolayısıyla, gerçek bir insani sohbet, dua eylemine bir hazırlıktır ve onun mikrokozmik bir şeklidir. Çünkü dua sırasında dikkatimizi Tanrı'nın varlığına verir, hem konuşur hem dinleriz; kendimizi bizimkinden farklı ve sonsuz enginliğe sahip bir gerçekliğe açarız ve bunun sonucunda farklı bir insan haline geliriz. Dua bir monolog değil, bir diyalogdur. Her *Amida*'dan önce "Ey Tanrım; dudaklarımı aç ve ağzım, övgünü dile getirsin" deriz. Dolayısıyla gerçek anlamda, dua ederken yalnızca biz konuşmayız; bize de konuşulur ve bizim aracılığımızla da konuşulur. Tanrı – ve Yahudi inancının gelenekleri – bizim aracılığımızla konuşur. Kullandığımız sözlerin bizzat kendileri bize değil, halkımızın, Tanrı ile karşılaştığı ve O'na verdiği cevapları dile getirdiği binlerce yıllık geçmişine aittir. Dua bir elektrik bağlantısına benzer. Bağlantı sürdüğü müddetçe evrenin (yaratılışın) ve Yahudi tarihinin (kurtuluşun) enerjisinin akacağı bir kanal haline geliriz ve onu kendimize mal ederiz. Bu, *siha* şeklindeki duadır.

Sonuç olarak maneviyatın üç şekli vardır ve bunların her birini tek bir gün içinde deneyimleriz: İnsani arayış (Avraam, sabah duası), İlahi karşılaşma (Yaakov, gece duası) ve diyalog (Yitshak, öğleden sonra duası). Atalarımızın yaşamındaki üç olayın – Avraam'ın erken kalkışı, Yitshak'ın kırdaki meditasyonu ve Yaakov'un gece vizyonu – yalnızca geçmişe ait olaylar olarak kalmayıp, onların ortaya koydukları emsalin

rehberliğinde, onların teşkil ettikleri örnekle yükseltilmiş, onların ruhuyla zenginleştirilmiş, onların ulaştıkları yüksekliklere çağrılmış halde onların izlerini takip eden bizler için kalıcı birer olanak haline de gelmesi işte bu şekilde olmuştur.

ŞABAT SOFRASI İÇİN TARTIŞMA SORULARI

1. Yahudilik duada spontaneliği ve yapıyı bir arada tutar. Hem kişisel manevi dürüstlüğümüzü hem de miras aldığımız dini uygulama disiplinini nasıl koruyabiliriz?
2. Atalarımız farklı manevi deneyimleri temsil ederler. Bunların hangisine daha aşinayız ve diğerlerinden neler öğrenebiliriz?
3. Rabi Sacks sahici bir sohbeti bir dua biçimi olarak tarif etmektedir, çünkü böyle bir sohbet bizi başka bir insanın gerçekliğine açar. Bir sohbeti dönüştürücü kılan nedir ve acaba aynısı dua için de geçerli olabilir mi?

Covenant & Conversation: Family Edition.

AHLAKİ KONULAR, HAZIRLAYAN: SHOSH HILL

Haye Sara:

Biraz Daha Vermek

PERAŞADAN

Bu haftaki *peraşa*nın başında, Avraam'ın sevgili eşi Sara'nın vefatına dair üzücü haberi alırız. Avraam onu Hevron şehrinde, Mahpela Mağarası'na gömer.

Bir süre sonra Avraam, oğlu Yitshak'a bir eş bulması için hizmetkârını kendi memleketi olan Aram Naarayim'e gönderir. Hizmetkâr oraya vardığında kendisini doğru kadına yönlendirmesi için Tanrı'ya dua eder. Az sonra Rivka kuyunun başına gelir. Avraam'ın kardeşi Nahor'un oğlu Betuel'in kızıdır. Avraam'ın hizmetkârı Rivka'nın söz ve davranışlarından, onun gerçekten de Yitshak için uygun eş olduğunu anlar. Rivka yalnızca hizmetkâr için su çekmeyi teklif etmekle kalmaz, onun on devesi için de su getirmeye gönüllü olur.

- Sizce Avraam Yitshak'a bir eş bulmak için neden kendisi gitmek yerine hizmetkârını göndermiştir?
- Hizmetkâr Rivka'nın Yitshak için doğru kişi olduğunu nasıl anlamıştır? Rivka size Avraam'ın geçmişteki hareketlerini hatırlatan herhangi bir şey yapmış mıdır?

DAHA YAKIN BİR BAKIŞ

גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב

"Develerin için de [su] çekeyim"

(BEREŞİT 24:19)

Rabbi Sacks bize şöyle öğretir:

"Yabancının su isteğini yerine getirirken, Rivka onun dile getirmediği bir ihtiyacını fark etmiş ve onu da karşılamıştır.

"Yahudi etiği insanı ferahlatacak ölçüde gerçekçi ve ayakları yere basan bir yapıya sahiptir. Birinin ihtiyacı varsa, verin. Biri yalnızsa, onu evinize davet edin. Yakın zamanda bir sevdiğini kaybetmiş birini tanıyorsanız onu ziyaret edin ve teselli edin. İşini kaybetmiş birini tanıyorsanız yeni bir iş bulmasına yardım etmek için elinizden geleni yapın. Hahamlarımız buna 'Tanrı'yı taklit etmek' adını vermişlerdir."

AHLAKİ KONULAR: HAYDİ TARTIŞALIM!

- Rivka kendisinden istenenden daha fazlasını yapmıştır. Birinin neye ihtiyacı olduğunu fark etmek neden önemli olabilir? Bu, sizden isteneni tam olarak yapmaktan neden daha iyidir?
- Hahamlarımız bu tür bir iyilikseverliğe 'Tanrı'yı taklit etmek' adını vermişlerdir. Başkalarına yönelik davranışımız biçimimiz aracılığıyla Tanrı'ya daha çok benzeyebileceğimiz fikri hoşunuza gidiyor mu? Neden?
- Rivka'nın iyilikseverlik tarzı zaman ve gayret gerektirir. Bize zahmet verse bile başkalarına her zaman yardım etmemiz gerekir mi? Neden evet, neden hayır?